

INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARIDA RUHIY HOLAT FE’LLARINING MA’NOSI VA QO‘LLANILISHI

Kodirova Mohira

Annotatsiya: Mazkur maqolada ingliz va o‘zbek tillarida ruhiy holatni ifodalovchi fe’llarning semantik xususiyatlari va ularning nutqdagi qo‘llanilishi tahlil qilinadi. Ruhiy holat fe’llari insonning ichki psixologik kechinmalarini ifodalashda muhim lingvistik vosita hisoblanadi. Tadqiqotda ushbu fe’llarning ma’no turlari, grammatik xususiyatlari hamda kommunikativ vazifalari qiyosiy jihatdan o‘rganiladi. Shuningdek, ingliz va o‘zbek tillaridagi o‘xshash va farqli jihatlar aniqlanadi.

Kalit so‘zlar: Ruhiy holat fe’llari, semantika, qiyosiy tilshunoslik, ingliz tili, o‘zbek tili, psixologik fe’llar, kommunikativ funksiyalar

Kirish: Til inson tafakkuri va ruhiy holatini ifodalovchi asosiy vositalardan biridir. Ayniqsa, ruhiy holat fe’llari insonning ichki kechinmalari, hissiyotlari va psixologik holatini ifodalashda muhim rol o‘ynaydi. Ingliz va o‘zbek tillarida bunday fe’llar keng qo‘llanilib, ular orqali shaxsning hissiy va kognitiv holatlari ifodalanadi. Mazkur maqolaning maqsadi ingliz va o‘zbek tillarida ruhiy holat fe’llarining semantik xususiyatlarini tahlil qilish va ularning nutqdagi qo‘llanilishini qiyosiy jihatdan o‘rganishdan iborat.

Adabiyotlar sharhi: Ruhiy holat fe’llarining semantikasi zamonaviy tilshunoslikda, ayniqsa kognitiv va semantik tadqiqotlar doirasida muhim yo‘nalishlardan biri hisoblanadi. Vyvyan Evansning *Cognitive Linguistics: A Complete Guide* asarida til va tafakkur o‘rtasidagi munosabat keng yoritilib, leksik birliklarning, jumladan, ruhiy holatni ifodalovchi fe’llarning konseptual asosda talqin qilinishi muhim nazariy manba sifatida baholanadi [1]. Shu jihatdan ruhiy holat fe’llari insonning ichki kechinmalari va bilish jarayonini ifodalovchi til birliklari sifatida alohida ahamiyat kasb etadi.

So‘nggi yillarda fe’llarning semantik xususiyatlarini tizimlashtirish va tahlil qilishga qaratilgan tadqiqotlar ham kuchaydi. Kazeminejad va hammualliflar tomonidan chop

etilgan *Componential Analysis of English Verbs* maqolasida ingliz fe'llarining semantik belgilar asosida tavsiflanishi yoritilib, fe'llarni ma'no komponentlari bo'yicha tasniflash imkoniyatlari ko'rsatiladi [2]. Bu yondashuv ruhiy holat fe'llarining hissiy, kognitiv va istak-niyatga oid guruhlarini ilmiy asosda ajratishda muhim metodologik tayanch bo'la oladi.

Ruhiy holat fe'llarining grammatik va konseptual tabiatini o'rganishda stativ fe'llar haqidagi zamonaviy qarashlar ham muhimdir. "Stative Verbs: Conceptual Structure ..." nomli tadqiqotda stativ fe'llarning semantik tavsifi FrameNet asosida tahlil qilinib, holat bildiruvchi fe'llarning konseptual tuzilishi ko'rsatib beriladi [3]. Ruhiy holat fe'llari ko'pincha stativ xarakterga ega bo'lgani sababli mazkur ish ularning semantik mohiyatini izohlashda foydali manba sanaladi.

Bundan tashqari, ruhiy holatni ifodalovchi fe'llarni amaliy jihatdan tavsiflashga qaratilgan tadqiqotlar ham mavjud. Orr va Gilead tomonidan ishlab chiqilgan *Mental-Physical Verb Norms (MPVN)* ingliz tilidagi fe'llarning mental holat bilan bog'liqligini normativ jihatdan baholashga xizmat qiladi [4]. Ushbu tadqiqot mental holatga oid fe'llarni boshqa fe'l turlaridan ajratishda va ularning nutqiy vazifalarini aniqlashda muhim empirik asos yaratadi.

Mental holat kategoriyasining til va tafakkur bilan bog'liqligi psixologik nuqtai nazardan ham o'rganilgan. Miraglia va hammualliflarning 2023-yildagi tadqiqotida mental holatlarni, jumladan his-tuyg'u, ishonch, maqsad va istak kabi holatlarni ifodalash va idrok etish masalalari tahlil qilinadi [5]. Bu ish ruhiy holat fe'llarining semantik tahlilida psixolingvistik asoslarni mustahkamlashga yordam beradi.

Ruhiy holat fe'llarining semantik bu ruhiy holat fe'llari tilshunoslikda insonning ichki kechinmalari, hissiy munosabati, fikrlash jarayoni, istak-xohishi va ruhiy holatini ifodalovchi leksik-semantik birliklar sifatida qaraladi. Bunday fe'llar obyektiv harakatdan ko'ra subyektning ichki psixologik holatini aks ettirishi bilan ajralib turadi. Shu sababli ular nafaqat grammatik, balki semantik va pragmatik jihatdan ham alohida ahamiyatga ega. Ruhiy holat fe'llari insonning voqelikka bo'lgan ichki munosabatini, tafakkuriy faoliyatini

va maqsadga yo'naltirilgan ichki intilishini ifodalab, nutqda emotsional-ekspressivlik va mazmuniy chuqurlikni yuzaga keltiradi.

Semantik nuqtai nazardan ruhiy holat fe'llarini bir necha asosiy guruhlariga ajratish mumkin. Bunday tasnif ushbu fe'llarning ma'no tabiatini aniqroq tushunish, ularning qo'llanish xususiyatlarini izohlash hamda ingliz va o'zbek tillaridagi o'xshash va farqli tomonlarini qiyosiy tahlil qilish imkonini beradi.

Hissiy holatni ifodalovchi fe'llar insonning turli emotsional kechinmalarini, ya'ni yoqtirish, yoqtirmaslik, qo'rquv, quvonch, nafrat, zavqlanish kabi ruhiy reaksiyalarini bildiradi. Bu guruhdagi fe'llar subyektning ma'lum bir shaxs, predmet, hodisa yoki vaziyatga nisbatan hissiy munosabatini ifodalashga xizmat qiladi. Ularning semantik markazida baholash, his qilish va kechinma komponentlari yotadi.

Ingliz tilida bunday fe'llarga *love, hate, fear, enjoy, like* kabi birliklar kiradi. O'zbek tilida esa ularga *sevmok, yomon ko'rmoq, qo'rqmoq, yoqtirmok, zavqlanmok* kabi fe'llar mos keladi. Mazkur fe'llar odatda subyektning ichki hissiy holatini bevosita ko'rsatadi va nutqda emotsional rang-baranglikni oshiradi.

GB Ingliz tili	UZ O'zbek tili
EN love — kuchli ijobiy munosabat	UZ sevmok — kuchli mehr
EN hate — salbiy munosabat	UZ yomon ko'rmoq — nafrat
EN fear — xavf-xatarga reaksiya	UZ qo'rqmoq — ichki reaksiya
EN enjoy — mamnuniyat olish	UZ zavqlanmok — mamnuniyat
EN like — yengil ijobiy his	UZ yoqtirmok — yengil his

Masalan, ingliz tilidagi *love* fe'li kuchli ijobiy hissiy munosabatni, *hate* esa salbiy munosabatni ifodalaydi. O'zbek tilidagi *sevmok* va *yomon ko'rmoq* fe'llari ham xuddi shunday semantik qarama-qarshilikni yuzaga keltiradi. *Fear* va *qo'rqmoq* fe'llari esa shaxsning xavf, tahdid yoki noma'lum vaziyatga nisbatan ichki ruhiy reaksiyasini bildiradi. *Enjoy* va *zavqlanmok* birliklari esa ma'lum bir jarayon yoki holatdan mamnuniyat olishni ifodalaydi.

Hissiy holat fe'llarining muhim xususiyati shundaki, ular subyektiv baholashni o'zida mujassamlashtiradi. Ya'ni bir xil hodisa turli shaxslar tomonidan turlicha hissiy qabul qilinishi mumkin, bu esa mazkur fe'llarning semantikasida individuallik omilining kuchli

ekanini ko‘rsatadi. Shuningdek, bunday fe‘llar ko‘pincha ekspressiv nutqda, badiiy matnlarda va dialogik muloqotda faol qo‘llanadi. Ular orqali insonning ruhiy kechinmalari aniq va ta’sirchan ifodalanadi.

Bundan tashqari, hissiy fe‘llar kontekstga qarab turli darajadagi emotsional intensivlikni ham bildirishi mumkin. Masalan, ingliz tilidagi *like* va *love* fe‘llari o‘rtasida ijobiy munosabat darajasi jihatidan farq mavjud. O‘zbek tilida ham *yoqtirmoq* va *sevmok* fe‘llari bir-biriga yaqin bo‘lsa-da, ular ifodalagan hissiy kuch bir xil emas. Demak, bu guruhdagi fe‘llar semantik maydonda ma’no intensivligi bilan ham farqlanadi.

Kognitiv holatni ifodalovchi fe‘llar insonning tafakkur, idrok, bilish, tushunish, eslab qolish, xulosa chiqarish kabi aqliy jarayonlarini ifodalaydi. Bu guruh fe‘llari insonning tashqi voqelikni anglash va qayta ishlash faoliyati bilan uzviy bog‘liq bo‘lib, ularning semantik markazida aqliy faoliyat va bilish jarayoni turadi.

Ingliz tilida *think*, *know*, *believe*, *understand*, *remember*, *realize* kabi fe‘llar ushbu guruhga mansubdir. O‘zbek tilida esa *o‘ylamoq*, *bilmoq*, *ishonmoq*, *tushunmoq*, *eslamoq*, *anglamoq* kabi birliklar shu semantik qatlamni tashkil qiladi. Bu fe‘llar orqali subyektning voqelikka bo‘lgan intellektual munosabati, ma’lumotni qayta ishlash darajasi va bilish salohiyati namoyon bo‘ladi.

GB Ingliz tili	UZ O‘zbek tili
EN think — fikrlash jarayoni	UZ o‘ylamoq — fikr jarayoni
EN know — bilim holati	UZ bilmoq — bilim holati
EN believe — ishonch, e’tiqod	UZ ishonmoq — e’tiqod
EN understand — anglash	UZ tushunmoq — mazmunni anglash
EN remember — eslab qolish	UZ eslamoq — xotirdan topish
EN realize — anglab yetish	UZ anglamoq — chuqur idrok

Masalan, *think* va *o‘ylamoq* fe‘llari fikrlash jarayonining o‘zini bildirsa, *know* va *bilmoq* fe‘llari allaqachon egallangan bilim yoki ma’lumotning ongda mavjudligini ifodalaydi. *Believe* va *ishonmoq* fe‘llari esa bilimdan ko‘ra ko‘proq subyektning ichki ishonchi va e’tiqodiy munosabatiga taalluqlidir. *Understand* hamda *tushunmoq* birliklari ma’lum ma’no, mazmun yoki holatni anglash jarayonini ifodalaydi.

Kognitiv fe'llarning o'ziga xos tomoni shundaki, ular ko'pincha bevosita sezgi bilan emas, balki tafakkur faoliyati bilan bog'lanadi. Shu jihatdan ular hissiy holat fe'llaridan farq qiladi. Hissiy fe'llarda emotsional reaksiya ustuvor bo'lsa, kognitiv fe'llarda analitik fikrlash, idrok va bilish jarayonlari ustunlik qiladi. Biroq amaliy nutqda bu ikki guruh o'zaro yaqinlashib ketishi ham mumkin. Masalan, *ishonmoq* fe'li bir tomondan kognitiv jarayonni, ikkinchi tomondan esa subyektning ruhiy-ichki ishonch holatini ham bildiradi.

Bu guruhdagi fe'llar ilmiy, publitsistik va kundalik nutqda keng qo'llanadi. Ayniqsa, fikr bildirish, mulohaza yuritish, izohlash, xulosa chiqarish kabi kommunikativ vaziyatlarda ularning roli katta. Ingliz tilida *I think, I believe, I know* kabi konstruksiyalar nutq egasining fikriga subyektivlik, ehtiyotkorlik yoki ishonchlilik tusini beradi. O'zbek tilida ham *menimcha, men bilaman, men ishonamanki* kabi shakllar shunga yaqin pragmatik vazifani bajaradi.

Kognitiv holat fe'llari semantik jihatdan bilish jarayonining turli bosqichlarini ifodalay oladi. Masalan, *o'ylamoq* jarayonni, *tushunmoq* natijani, *bilmoq* esa bilimning barqaror holatini bildiradi. Bu holat ularni semantik jihatdan tabaqalashtirish zarurligini ko'rsatadi. Demak, kognitiv fe'llar inson tafakkurining dinamik va statik ko'rinishlarini ifodalovchi muhim til birliklaridir.

Istak va niyatni ifodalovchi fe'llar subyektning maqsadga yo'naltirilgan ichki intilishi, xohishi, orzusi, umidi va rejalarini bildiradi. Mazkur fe'llar insonning kelajak bilan bog'liq ruhiy yo'nalishini aks ettiradi va uning ichki ehtiyoji hamda intilishlari bilan chambarchas bog'liq bo'ladi. Shu bois ular ruhiy holat fe'llari orasida alohida o'rin egallaydi.

Ingliz tilida *want, wish, hope, desire, intend* kabi fe'llar ushbu guruhga kiradi. O'zbek tilida esa *xohlamoq, istamoq, umid qilmoq, orzu qilmoq, niyat qilmoq* kabi birliklar shu semantik maydonni tashkil etadi. Ushbu fe'llar orqali shaxsning ichki ehtiyoji, maqsadi va kelajakka bo'lgan yo'nalganligi ifodalanadi.

en Ingliz tili	uz O'zbek tili
EN want — oddiy istak	UZ xohlamok — ichki ehtiyoj
EN wish — mavhum orzu	UZ orzu qilmoq — mavhum istak
EN hope — ijobiy kutish	UZ umid qilmoq — kutish
EN desire — kuchli intilish	UZ istamoq — kuchli intilish
EN intend — niyat, reja	UZ niyat qilmoq — aniq reja

Masalan, *want* va *xohlamok* fe'llari oddiy ehtiyoj yoki istakni bildiradi. *Wish* va *orzu qilmoq* esa ko'proq amalga oshishi noaniq yoki nisbatan mavhum bo'lgan xohishni ifodalaydi. *Hope* va *umid qilmoq* birliklarida esa istak bilan birga ijobiy kutish, ya'ni voqea-hodisaning amalga oshishiga bo'lgan ishonch unsuri ham mavjud. *Desire* fe'li esa kuchli ichki intilish va ehtiyojni ifodalashi bilan ajralib turadi.

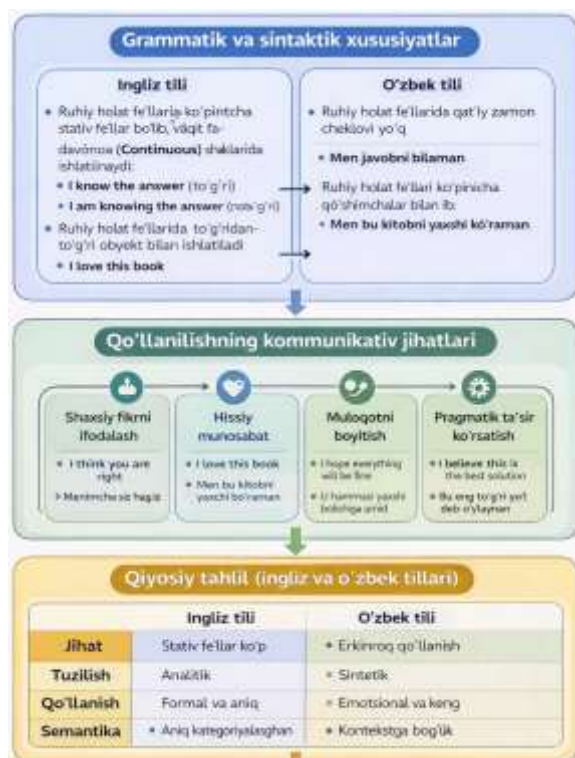
Istak va niyat fe'llari ko'pincha modallik bilan yaqin aloqada bo'ladi. Chunki ular real voqelikdan ko'ra ehtimoliy, rejalashtirilgan yoki orzu qilingan holatlarni ifodalaydi. Shu jihatdan ular nutqda maqsad, reja, orzu, ichki ehtiyoj kabi ma'nolarni shakllantiradi. Ingliz tilida bunday fe'llar ko'pincha infinitiv yoki qo'shimcha ergash gap bilan birikadi: *I want to learn English, She hopes that he will come*. O'zbek tilida esa *Men ingliz tilini o'rganishni xohlayman, U uning kelishiga umid qiladi* kabi sintaktik qurilmalar orqali ifodalanadi. Bu guruhdagi fe'llarning yana bir muhim jihati shundaki, ular subyektning ichki faoliyatini tashqi harakatga yo'naltiruvchi vosita sifatida namoyon bo'ladi. Ya'ni istak, niyat va umid insonni ma'lum bir faoliyatga undaydi. Shu sababli ular faqat ruhiy holatni emas, balki faoliyat motivatsiyasini ham aks ettirishi mumkin. Psixolingvistik nuqtai nazardan bunday fe'llar insonning motivasion holati bilan bevosita bog'liqdir.

Semantik jihatdan bu fe'llar orasida ham ma'no kuchi va yo'nalishi jihatidan farqlar mavjud. Masalan, *xohlamok* oddiy ichki ehtiyojni bildirsa, *niyat qilmoq* aniq maqsadga qaratilgan rejalilikni anglatadi, *umid qilmoq* esa ijobiy kutish ma'nosini kuchaytiradi. Shuning uchun ularni bir guruh doirasida umumlashtirish bilan birga, ichki semantik tafovutlarini ham hisobga olish zarur. Shunday qilib, ruhiy holat fe'llarining semantik tasnifi ularning ma'no tabiatini chuqurroq tushunishga xizmat qiladi. Hissiy holat fe'llari insonning emotsional munosabatini, kognitiv fe'llar tafakkur va bilish faoliyatini, istak va niyat fe'llari esa ichki intilish hamda maqsadga yo'naltirilganlikni ifodalaydi. Ingliz va

o‘zbek tillarida bu semantik guruhlar umumiy mazmuniy asosga ega bo‘lsa-da, ularning grammatik shakllanishi, sintaktik ifodalanishi va pragmatik qo‘llanishida muayyan farqlar kuzatiladi. Ana shu jihatlar ruhiy holat fe‘llarini qiyosiy-semantik tahlil qilishda muhim nazariy asos bo‘lib xizmat qiladi.

Grammatik va sintaktik xususiyatlarida ruhiy holat fe‘llarining grammatik va sintaktik xususiyatlari ingliz va o‘zbek tillarida o‘ziga xos tarzda namoyon bo‘ladi. Ushbu fe‘llar semantik jihatdan insonning ichki kechinmasi, fikriy holati, hissiy munosabati va ruhiy-intellektual faoliyatini ifodalagani sababli, ularning grammatik xatti-harakati ham odatiy harakat fe‘llaridan qisman farq qiladi. Ayniqsa, ingliz tilida ruhiy holat fe‘llarining ko‘pchiligi **stativ fe‘llar** sifatida qaraladi. Stativ fe‘llar dinamik harakatni emas, balki nisbatan barqaror holatni, ichki kechinmani yoki aqliy vaziyatni ifodalovchi fe‘llardir. Shu sababli ular odatda **Continuous** shakllarida qo‘llanmaydi yoki juda cheklangan holatlarda ishlatiladi.

Masalan, ingliz tilida *I know the answer* shakli grammatik jihatdan to‘g‘ri hisoblanadi, chunki *know* fe‘li subyekt ongidagi mavjud bilim holatini ifodalaydi. Biroq *I am knowing the answer* shakli an’anaviy grammatik norma nuqtai nazaridan noto‘g‘ri sanaladi, chunki bu yerda bilish holati davom etayotgan tashqi harakat sifatida emas, barqaror ruhiy-holatiy vaziyat sifatida tushuniladi. Xuddi shu holat *believe, understand, remember, love, hate* kabi boshqa ruhiy holat fe‘llariga ham xosdir. Masalan, *I believe you, She understands the problem, They love their children* kabi gaplarda fe‘llar subyektning ichki ruhiy yoki aqliy holatini ifodalaydi.

Shu bilan birga, zamonaviy ingliz tilida ayrim ruhiy holat fe'llarining Continuous shaklda ishlatilishi ham uchrab turadi. Bunday holatda fe'lning ma'nosi biroz o'zgaradi yoki vaqtinchalik, kuchaygan, emotsional holatni ifodalashga xizmat qiladi. Masalan, *I'm loving this music* kabi nutqiy qo'llanishda *love* fe'li oddiy umumiy holat emas, balki ayni paytdagi jonli hissiy kechinmani bildiradi. Demak, ingliz tilida ruhiy holat fe'llarining grammatik tabiati qat'iy bo'lsa-da, kontekstga ko'ra ma'lum darajada moslashuvchanlik ham kuzatiladi. O'zbek tilida esa bunday qat'iy grammatik cheklov unchalik kuchli emas. Masalan, *Men javobni bilaman* gapida *bilmoq* fe'li barqaror bilim holatini ifodalaydi. O'zbek tilida fe'l zamon shakllari ruhiy holat fe'llarining ishlatilishida ingliz tilidagidek keskin grammatik cheklov yaratmaydi. Biroq bu o'zbek tilida ruhiy holat fe'llari butunlay erkin ishlatiladi degani emas; aksincha, ularning qo'llanilishi ko'proq **mazmuniiy-mantiqiy moslik** va **kontekstual talablar** bilan belgilanadi. Masalan, *Men seni tushunyapman* shakli ma'lum kommunikativ vaziyatda qo'llanishi mumkin, chunki bunda tushunish jarayoni ayni damda sodir bo'layotgan aqliy faoliyat sifatida tasvirlanmoqda.

Sintaktik jihatdan ham ingliz va o'zbek tillarida farqlar mavjud. Ingliz tilida ruhiy holat fe'llari ko'pincha **to'g'ridan-to'g'ri obyekt** bilan qo'llanadi. Masalan, *I love this book*, *She knows the truth*, *They fear change* kabi gaplarda ruhiy holat fe'li obyekt bilan

bevosita bog‘langan. Bu ingliz tilining analitik tabiatidan kelib chiqadi, ya’ni sintaktik aloqalar asosan so‘z tartibi va yordamchi vositalar orqali ifodalanadi.

O‘zbek tilida esa sintaktik munosabatlar ko‘pincha **kelishik qo‘shimchalari** yordamida ifodalanadi. Masalan, *Men bu kitobni yaxshi ko‘raman* gapida kitobni so‘zi tushum kelishigi orqali fe‘l bilan bog‘langan. Xuddi shuningdek, *Men unga ishonaman, U bu gapga tushundi* kabi misollarda jo‘nalish va boshqa grammatik ko‘rsatkichlar semantik munosabatlarni shakllantiradi. Shuning uchun o‘zbek tilida ruhiy holat fe‘llarining sintaktik qurilishi sintetik tuzilishga xos ravishda qo‘shimchalar vositasida yuzaga keladi. Yana bir muhim jihat shundaki, ingliz tilida ruhiy holat fe‘llari ko‘pincha ergash gaplar bilan ham faol ishlatiladi: *I think that he is right, She believes that the idea is useful, We hope that they will come*. O‘zbek tilida esa bunday mazmun ko‘pincha bog‘lovchi vositalar yoki fe‘lning masdar, harakat nomi, qo‘shimcha predikativ shakllari yordamida ifodalanadi: *Men u haq deb o‘ylayman, U bu g‘oya foydali ekaniga ishonadi, Biz ularning kelishiga umid qilamiz*. Bu holat ikki tildagi sintaktik mexanizmlarning farqini yaqqol ko‘rsatadi. Demak, ruhiy holat fe‘llarining grammatik va sintaktik xususiyatlari ingliz tilida ko‘proq stativlik, to‘g‘ridan-to‘g‘ri obyektlik va analitik qurilish orqali, o‘zbek tilida esa semantik-mantiqiy moslik, qo‘shimchalar tizimi va sintetik tuzilish orqali namoyon bo‘ladi. Ushbu farqlar ularning qiyosiy tahlilida muhim nazariy asos bo‘lib xizmat qiladi.

Qo‘llanilishning kommunikativ jihatlarida ruhiy holat fe‘llari nutq jarayonida nafaqat ichki holatni ifodalovchi til birligi, balki kommunikativ maqsadni amalga oshiruvchi muhim vosita sifatida ham xizmat qiladi. Chunki inson muloqot jarayonida faqat voqealarni bayon etmaydi, balki ularga bo‘lgan munosabatini bildiradi, o‘z fikrini asoslaydi, suhbatdoshga ta’sir ko‘rsatadi va muayyan pragmatik natijaga erishishga intiladi. Ana shu jarayonda ruhiy holat fe‘llari nutqning mazmuniy, hissiy va ta’sirchanlik xususiyatlarini kuchaytiradi.

Birinchidan, ruhiy holat fe‘llari **shaxsiy fikrni ifodalash** vazifasini bajaradi. Ayniqsa, *think, believe, know, suppose, understand* kabi fe‘llar nutq egasining voqelikka nisbatan intellektual munosabatini ko‘rsatadi. Masalan, *I think you are right* gapida *think* fe‘li

gapiruvchining fikri mutlaq haqiqat emas, balki subyektiv mulohaza ekanini anglatadi. Bu nutqda yumshoqlik, ehtiyotkorlik va kommunikativ xushmuomalalikni ta'minlaydi. O'zbek tilida ham *Menimcha, siz haqsiz* yoki *Men u to'g'ri deb o'ylayman* kabi shakllar shaxsiy pozitsiyani ifodalash bilan birga, fikrni keskinliksiz bayon etishga xizmat qiladi.

Ikkinchidan, bunday fe'llar **hissiy munosabat bildirish** vositasi sifatida muhimdir. *Love, hate, enjoy, fear, like* kabi fe'llar suhbatdoshga yoki muayyan predmet-hodisaga nisbatan ijobiy yoxud salbiy emotsional munosabatni ko'rsatadi. O'zbek tilidagi *sevmok, yomon ko'rmoq, qo'rqmoq, yoqtirmok* fe'llari ham ana shu vazifani bajaradi. Masalan, *Men bu kitobni yaxshi ko'raman* gapida nafaqat predmetga munosabat bildiriladi, balki gapiruvchining ichki hissiy olami ham aks etadi. Bunday birliklar nutqni hissiy jihatdan boyitadi, uni quruq axborot yetkazishdan yuqori bosqichga olib chiqadi.

Uchinchidan, ruhiy holat fe'llari **muloqotni boyitish** xususiyatiga ega. Ular yordamida muloqot jarayoni faqat faktlar almashinuvi bilan cheklanib qolmay, balki fikr, his, ishonch, umid va kechinmalar almashinuvi shakliga kiradi. Masalan, *I hope everything will be fine* yoki *Men sizni tushunaman* kabi gaplar suhbatdosh bilan ruhiy yaqinlik yaratadi, kommunikativ aloqani mustahkamlaydi. Ayniqsa, empatiya va qo'llab-quvvatlashga asoslangan nutqiy vaziyatlarda bunday fe'llarning roli katta bo'ladi.

To'rtinchidan, ruhiy holat fe'llari **pragmatik ta'sir ko'rsatish** funksiyasini bajaradi. Pragmatika nuqtai nazaridan qaralganda, gapiruvchi ko'pincha ruhiy holat fe'llari yordamida o'z nutqining ta'sir kuchini boshqaradi. Masalan, *I believe this is the best solution* jumlasida shunchaki axborot emas, balki suhbatdoshni muayyan qarorga yo'naltirish vositasi hamdir. O'zbek tilida *Men bunga ishonaman, Menimcha, bu eng to'g'ri yo'l* kabi birliklar ham tinglovchiga ta'sir o'tkazish, ishontirish yoki munosabatni yumshatish vazifasini bajaradi.

Shuningdek, ruhiy holat fe'llari nutqda **empatiya, hurmat va ijtimoiy masofani** ifodalashda ham qo'llanadi. Masalan, *Men seni tushunaman* gapida gapiruvchi suhbatdoshning hissiy holatini anglashini bildiradi. Bu nafaqat bilish jarayonini, balki ijtimoiy-psixologik qo'llab-quvvatlashni ham anglatadi. Ingliz tilida *I understand how you feel* kabi iboralar ham xuddi shunday kommunikativ ahamiyatga ega.

Demak, ruhiy holat fe'llari kommunikativ jarayonda ko'p funksiyali vosita bo'lib, ular fikr ifodalash, emotsional munosabat bildirish, muloqotni boyitish va pragmatik ta'sir ko'rsatish kabi vazifalarni bajaradi. Shu jihatdan ular tilning nafaqat semantik, balki kommunikativ va pragmatik qatlamida ham muhim o'rin tutadi.

Ingliz va o'zbek tillarida ruhiy holat fe'llarini qiyosiy tahlil qilish ushbu til birliklarining umumiy va farqli jihatlarini aniqlash imkonini beradi. Har ikki tilda ruhiy holat fe'llari insonning ichki kechinmasi, fikriy faoliyati, hissiy munosabati va maqsadga yo'naltirilgan ichki holatini ifodalashga xizmat qiladi. Biroq ularning grammatik tabiati, sintaktik qurilishi, semantik guruhlanishi va qo'llanilish doirasi tildan tilga farq qiladi.

Grammatik xususiyatida Ingliz tilida ruhiy holat fe'llari orasida **stativ fe'llar** salmoqli o'rin egallaydi. Bu esa ularning Continuous zamon shakllarida qo'llanishini cheklaydi. Masalan, *know, believe, love, understand* kabi fe'llar ko'pincha holat ifodalovchi birliklar sifatida ishlatiladi. O'zbek tilida esa bunday qat'iy grammatik tasnif aniq ajratilmagan. Fe'llarning qo'llanilishi ko'proq kontekst, nutq maqsadi va mazmuniy moslik bilan belgilanadi. Shu sababli o'zbek tilida ruhiy holat fe'llari nisbatan erkinroq ishlatiladi.

Ingliz tilida ruhiy holat fe'llari ko'proq **aniq kategoriyalashgan** semantik guruhlariga ajratiladi. Tilshunoslik an'analari ularni stativ, kognitiv, emotiv, desiderativ kabi guruhlarda o'rganish keng tarqalgan. O'zbek tilida esa bunday fe'llarning semantikasi ko'pincha **kontekstga, nutqiy vaziyatga va uslubiy fonga** ko'proq bog'liq ravishda talqin qilinadi. Bu o'zbek tilidagi semantik moslashuvchanlikni ko'rsatadi. Quyidagi jadval ushbu farqlarni umumlashtiradi:

Jihat	Ingliz tili	O'zbek tili
Grammatik xususiyat	Stativ fe'llar ko'p, grammatik cheklov kuchli	Erkinroq qo'llanish, kontekstga bog'liq
Tuzilish	Analitik	Sintetik
Qo'llanish	Formal va aniq	Emotsional va keng
Semantika	Aniq kategoriyalashgan	Kontekstga bog'liq

Umuman olganda, ingliz va o‘zbek tillaridagi ruhiy holat fe’llari semantik yadrosi jihatidan bir-biriga yaqin bo‘lsa-da, ularning grammatik ifodalanishi, sintaktik tuzilishi va kommunikativ ishlatilishida sezilarli tafovutlar mavjud. Shu bois ularni qiyosiy o‘rganish tarjimashunoslik, qiyosiy tilshunoslik va psixolingvistika uchun muhim nazariy hamda amaliy ahamiyatga ega.

Xulosa

Tahlil natijalari shuni ko‘rsatadiki, ingliz va o‘zbek tillarida ruhiy holat fe’llari insonning ichki dunyosini ifodalashda muhim vosita hisoblanadi. Har ikki tilda ushbu fe’llarning semantik guruhlari o‘xshash bo‘lsa-da, ularning grammatik va pragmatik qo‘llanilishida farqlar mavjud. Ingliz tilida bu fe’llar qat’iy grammatik qoidalarga bo‘ysunsa, o‘zbek tilida ularning qo‘llanilishi nisbatan erkin va kontekstga bog‘liqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Evans V. Cognitive Linguistics: A Complete Guide. 2nd ed. - Edinburgh: Edinburgh University Press, 2020. - 832 p.
2. Goldberg A.E. Explain Me This: Creativity, Competition, and the Partial Productivity of Constructions. - Princeton: Princeton University Press, 2020. - 288 p.
3. Tyler A. Cognitive Linguistics and Second Language Learning. - New York: Routledge, 2021. - 256 p.
4. Kazeminejad G., Cowell A., Zettlemoyer L., Gordon A. Componential Analysis of English Verbs // Frontiers in Artificial Intelligence. - 2022. - Vol. 5. - Article 780385.
5. Leseva S. Stative Verbs: Conceptual Structure, Semantic Description and Frame-Based Analysis // Studia Linguistica. - 2022. - No. 4. - P. 45-60.
6. Orr R.I., Gilead M. Development and Validation of the Mental-Physical Verb Norms (MPVN) // Behavior Research Methods. - 2023. - Vol. 55. - P. 1203-1220.
7. Miraglia L., et al. Development and Validation of the Attribution of Mental States Questionnaire (AMS-Q) // Frontiers in Psychology. - 2023. - Vol. 14. - Article 999921.
8. Mahmudov N., Nurmonov A. O‘zbek tilining nazariy masalalari. - Toshkent: Fan, 2022. - 256 b.

9. Xudoyberganova D. Zamonaviy o'zbek tilshunosligi muammolari. - Toshkent: O'zbekiston, 2023. - 198 b.
10. Safarova R., Karimov B. O'zbek tilida fe'llarning semantik xususiyatlari // Filologiya masalalari. - 2021. - №3. - B. 45-52.
11. Ismatullayeva D. Ruhiy holatni ifodalovchi fe'llarning lingvistik tahlili // Zamonaviy tilshunoslik tadqiqotlari. - 2022. - №2. - B. 78-84.
12. Abduvaliyev A. Ingliz tilida stativ fe'llarning semantik va grammatik xususiyatlari // Xorijiy filologiya. - 2024. - №1. - B. 33-40.
13. Tursunova M. Qiyosiy tilshunoslikda ruhiy holat fe'llari // Ilmiy axborotnomalar. - 2025. - №1. - B. 55-62.